

Kodály Zoltán emlékére készített kis szobra nem az arcon, hanem a nőalak melázó, átszellemült tartásával ragadta meg a zene hatását.

Szabó Miklós képein a tájak változatos látványa villant fel. Munkáinak kompozícióját a táji elemek architektonikus, erőteljes megragadása jellemezte. A szántóföldek sávjai, a házfalak és tetők egymást metsző síkok mértani rendű találkozásaként hatottak.

Cs. *Pataj Mihály* egy téma megfestésének lehetőségeit mutatta meg, alföldi tanyákat láttunk ismerős közelségben. A széles alapú képeken aranybarnán nyújtózik a föld, fehéren villan a tanyafal, kéken fénylik az ég. Az e tájon jártas néző a maga élményeire ismert a festői világban.

Fischer Ernő a kollázstechnika alkalmazásának módját mutatta meg az elvont ábrázolásban (Kompozíció I–II.), a hagyományos téma új megoldásában (Virágcsendélet, Vitorlások). Sajátos történeti hangulatot idézett a Kódexlap és az Árpád-házi királyok. Az utóbbi különösen szellemesen-ironikusan nyúlt a román stílus emberábrázolásához.

Vinkler László képei miniatűr stílustörténeti stúdiumot alkottak. A Szeminárium világosan fogalmazott alakjai a közérthetőség, a realizmus ízlését képviselték, Tizian-parafrazisai a tudós festő tanulmányait idézték, a technikai biztonságot a kiállított női portré tanúsította. Rembrandt-téma fekete-fehér látomásos átfestése volt a Prokrasztész doktor anatómiája. Az Éjszaka viszont azt példázta, hogyan lehet különböző anyagokat, hamut és üvegcserepet adott helyen funkcionálisan felhasználni.

A kamarakiállítás arra vállalkozott, hogy dokumentálja: egymástól különböző egyéniségek hogyan alkothatnak „közös művet”. Újból figyelmeztetett arra, hogy nincs egyetlen és kizárólagos látás, hogy a legkülönbözőbb stílusok és eljárások hasznosan találkozhatnak, hiszen csak együtt fejezik ki látható világunk gazdagságát.

K. J.

SZÍNHÁZ

MOCSÁR GÁBOR: MINDENKI VÁROSA

**A SZEGEDI NEMZETI SZÍNHÁZ
ŐSBEMUTATÓJA**

Szokatlan helyzet. A recenzió előtt be kell jelentenem teljes alkalmatlanságot. A kritikus feladat tárgyilagosságra kötelez, én azonban elfogult vagyok. Több szempontból is.

Elfogult vagyok mindenekelőtt a szerző iránt. Nemcsak barátságból, nem azért, mert egy városban élünk, nem azért, mert ismerem műhelygondjait. Azért, mert Mocsár Gábor sajátos, érdekes, a magyar irodalomban nagy múltú írótypus egyik legjobb élő képviselője. Mocsár a hazai valóság szerelmese, a tények megszállottja, olyan felfedező és útleíró, aki itthon fedezi föl a maga Indiáját, olyan útleíró, aki hazai tájat járva be rádöbben szegénységünkre és gazdagságunkra, tájaink szépségére, múltunk értelmére és jövőnk lehetőségeire. Másként gondolkodom irodalom

és valóság viszonyáról, mint ő, ez azonban nem akadályozhat abban, hogy föl ismerjem munkásságában a teljesítményt, s ha másfajta művekre figyelmezek is inkább, nem hagyhatom tekintet nélkül azt az irodalmi folytonosságot, ami értéket termel, sajátosan magyar, s amihez Mocsár életműve kötődik. A *Magyarországi rejtelmek*, *Utazás a Balaton körül* s más hasonló művek után Móricz legjobb regénye, a *Boldog ember*, a harmincas évek tényirodalma, a népi írók falukutatása, a *Puszták népe*, legjobb íróink tudósításai az ötvenes évek változásairól, Csoóri, Galgóczi, Moldova riportnak álcázott kis remekei — ennek a folyamatnak része Mocsár írói szociográfiája, s az a tény, hogy vele kezdődött a *Magyarország felfedezése* sorozat, s az, hogy az *Égő arany* méltó is erre a megtisztelő helyre — elég ok az elfogultságra. Az *Égő arany* visszahat a korábbi írásokra, megteremti új értelmüket, értéküket és rendszerüket. Mocsár nem a világ újratereztésének, hanem az élő valóság ábrázolásának mestere, műveit nem az írói megformálás teszi valósággá, hanem a valóság teremti meg írói formáikat.

Elfogult vagyok másfelől a színház törekvése iránt. Szegeden 20 éve nem játszottak itt élő szerzőtől. Azt vethetnék ellenem, azért, mert nem írtak színdarabot. Lehet, hogy írtak. Lehet, hogy jót írtak, lehet, hogy előadhatatlant. De novellát, regényt, verset is csak azért írnak, mert van rá kiadó; tv-filmet, rádiójátékot, mert van ahol előadják. Verset írni egyéni vállalkozás, privát kaland. Színdarabot írni csak olyan műhelynek érdemes, amely komolyan foglalkozik az előadás gondolatával. Akkor is lehet a megvalósult mű jó és lehet rossz. De a lehetőség, az igény, a feladat előbb-utóbb megteremti az eredményt is. Szeged méltán büszke irodalmi hagyományaira, de ha a múlt nagyságait kérjük mindig számon az élő irodalomtól, nem nagyon bízhatunk a város szellemének jövőjében. Nem közepes Móra-regény, közepes dramatizálásától lesz a színház tényleg szegedi, hanem az olyan vállalkozásoktól, ahogy az epikus Mocsárból kikényszerítették — a szó legnemesebb értelmében, a lehetőség és segítség kettős műhelygondjával — első színdarabját. Minden okom megvan dicsérni a színházat és vezetését ezért a törekvésért, és elfogultnak lennem iránta.

Végül — de nem utolsósorban — elfogult vagyok az alkalom iránt, amelyre a darab készült. Mocsár alkalmi darabot írt a fölszabadulás 25. évfordulójára, ez tény. A világirodalom teli van alkalmi színdarabokkal. Ez is tény. Ezeket a műveket nem az minősíti, hogy alkalomra készültek, az sem, hogy megfelelték-e pillanatnyi céljuknak, hanem hogy milyenek lettek mint műalkotások. Ebből több dolog következik. Először is az, hogy a *Mindenki városá*-t meg kell védenem a fintorgó sznoboktól és politikai sanda mérsárosoktól, akik eleve gyanakvással néznek a műre, mert az alkalom nem szívük szerint való, s a zoktól is, akiknek tetszését „a téma időszerűsége” váltja ki. Másodsor meg kell mondanom, hogy véleményem és ízlésem szerint a mű pillanatnyi aktuális céljának tisztességgel megfelel. A 25 éves évforduló nem gyászünnepély. A rezgőhangú, templomi áhítatú, mindig ugyanazokat az általánosságokat hangoztató, személytelen vezércikkek szellemi színvonalán maradó színpadi produkcióktól mindenkinek hideg futkos a hátán, akkor is, ha azok a „legmodernebb” formák álrüháját öltik magukra; kollázs, montázs, oratórium, dokumentumdráma, irodalmi összeállítás és ki tudja mi minden címen, rengeteg iparosmunka borzolja a jobb ízlésű nézők idegeit. Konjunktúra. Mocsár Gábor nagy érdeme, hogy az évfordulót méltán ünneplő módon az ő darabjában fejeződik be a csugariak pöre, lesznek a maguk urai az örökké elnyomottak, s emellett a nemzeti és társadalmi újjászületés pillanatát nem brosúraájtatossággal, hanem az újratekintés élet természetes derűjével ábrázolja. Nyilvánvaló elődje e tekintetben egy nemzetközi filmszéria, s ennek legjobban sikerült darabja *A tizedes és a többiek* c. film. Annak a fogadtatása is hasonló volt, a közönség derült, csodálkozott, örült és kinevette saját magát, talán tanult is valamit. Egyes, humorérzék nélküli sótlan pasasok pedig szentségtörést emlegettek. Mocsár is várhatja az erkölcsi felháborodás ismert fordulatait, de a közönség, az egészséges humorérzékű emberek tapsát is. Mocsár szelíd, humoros vígjátékot írt, nem szatírárt vagy komédiát, ami a tagadás és

elutasítás nonkonformista kritikai műneme. A vígjáték természete az, hogy humora felszíni jelenséget érint s feltételezi a mögöttes világegész harmóniáját. A vígjáték mindig apologetikus tárgyával, hisz benne a nagy, az egyetemes rend apróbb hibáit, a nagy ember megbocsátható botlásait, a szép élet napi bosszúságait nevetjük ki, lelkileg azonosulva a tárgyban rejlő pozitív világgal. A felszabadulásra emlékezés jó hangulatú és ember formájú lett, mert Mocsár vígjátékban formálta meg. Okosan tette, méltóan emlékezett. Mindezek után nyitva marad a harmadik kérdés, nevezetesen, hogy milyen lett ez a vígjáték?

Ha korábban elfogultságomra hivatkoztam, most elérkeztem ahhoz a ponthoz, ahol már nem szabad elfogultnak lennem, vagy abba kell hagynom a recenziót. A darab és az előadás elbírálása a legteljesebb elfogulatlanságot igényli. Nos, a korábbiak előrebocsátásával tudok is tárgyilagos lenni. Véleményem szerint a darab irodalmi értéke erősen kétségbevonható, de igazi színpadi portéka, hatásos, jól felépített, s ami műfajában a legfontosabb, roppant mulatságos. Azt várnánk, hogy a prózáiról első művében megtartva írói előnyeit, epikus konfliktust dramatizál. Ehelyett olyan művet kapunk, amely csak színpadi szituációkban létezik. Olvasva, a darab tiltakozik az ellen, hogy irodalomnak tekintsük, nincsenek benne emberek, csak konvencionális figurák, mint az operettben. (Erre a szerző külön felhívja a figyelmünket.) Nyelve közhelyes, lapos. Teli van oda nem illő klasszikus szövegekkel. „Nagy szavak”, politikai közhelyek, lapos bölcsességek riasztják a jámbor olvasót. Bántóan melodramatikus beállítások, reminiszcienciák, az 50-es évek színműveitől *A szabin nők elrablása*-ig. És aztán... aztán beülünk a nézőtérre, és megtörténik a csoda. Igen, a csoda, mégpedig nem az előadás módjától, mert az közepes, nem a színészektől, mert azok egy kivételével nem hoznak jelentős alakítást. És mégis. Valami csoda történt. A frázisok eltűnnek, egész más, eredeti ötletek kerülnek előtérbe. A szituációk megelevenednek, a viccek helyükre kerülnek, a helyzet érdekessé válik. Színház a színpadon, s belépnek a csugariak — ők már a fikció fikciójában képviselik a fikciót. Az első felvonás késleltetett expozíciója feszültséget kelt, s felvillan a szövegen túli jelentés ígérete. A második felvonás új ígéret, mert kibomlik Jozsip Andrejevics Kuzma szovjet kapitány alakja, botladozó lépései egy igaz ügy érdekében egyszerre mulatságosak és bölcsék, s ettől a keveredéstől belopja magát a szívünkbe. Több szeretettel megírt és szeretetre méltóbb felszabadítót még nem láttam magyar színpadon. Ez a felvonás mégis esik, mert Halasi Kálmán tanár alakjából csak Mentés József rokonszenves egyéniségformál embert. Néhány oda nem illő jelenet is belopakodik, a szerző „drámázik” egy kicsit, a kivégzett ellenállók kétségbeesett szülei nem illenek ebbe a darabba. (Másikba se, mert melodramatikusak.) Némileg kárpótol azonban a replika, a szöveg ide-oda vágása, a színpadi vita, amelyben mindkét félnek van valami igazsága. Az igazi meglepetés a harmadik felvonás, amelyben az összes időzített bomba felrobban. Szó van egy színház újraindításáról, de az élet újraindításáról is. A koalíciós helyezkedésről, a földosztásról, az akkori és mai kultúrpolitikáról, színházi műsorpolitikáról, tücsökről, bogárról, mintha a színészek notabénéznének, holott ezek a notabénék a szövegben, a darabban vannak. A harmadik felvonás nagyon jó, mert a szerző elszabadult fantáziája és a késleltetett végkifejlet nagyon mulatságos, s mert a jelentés mindig szövegen túli sikokban vibrál.

Érdekes ez az ellentmondás az olvasott szöveg és a látott darab között, de nem feloldhatóan. Mocsár aligha tanulmányozta az ókori mimust vagy a farce-okat, ösztönösen mégis rátalált a nevetetés ősi formáira. Az operettfigurák napjainkig kiürült konvenciókká váltak, pedig eredetükben hagyományos, értéket teremtő vígjátéki kellékek. A nyelvet törve beszélő szereplő végigkíséri a dráma egész történetét. Elhasznált, és mégis újratéremthető. A félreértésen alapuló II. felvonás végi konfliktus elhasznált fordulat, de azért elhasznált, mert minden időben lehetőséget jelent. S lehetne még számos példát felhozni. Mocsár Gábert végeredményben a színpadon megelevenedő s a színpadról ható mű igazolja.

Az előadás lelke Iványi József nagyszerű alakítása. Eddig is tudtuk róla, hogy nagyon jó színész, de eddigi szegedi föllépései nem voltak szerencsések. Ebben az

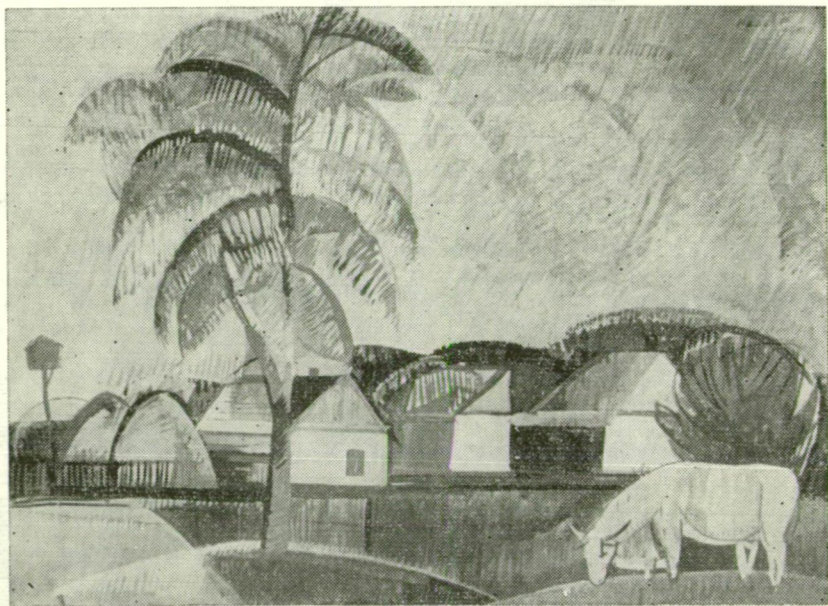
aranyos-mulatságos figurában megtalálta saját legjobb vonásait. Kemény és lány, népmeseien bölcs és vígjátékian csetlő-botló egyszerre. Remekül bánik hangjával, dinamikai árnyalatai kitűnőek, megjelenése pedig a nagyon sikerült jelmezben egyenesen kiváló. A recenzens is csak gratulálhat.

Sajnos, a többi szereplő csalódást keltett. Azt hinné az ember, a színésznek mi sem könnyebb, mint színészt alakítani. Hisz csak önmagát kell adnia. A színpadon inkább olyan figurákat láttunk, amilyenek a műkedvelők elképzelik a színészeket. Egyedül Király Levente mentett át valamennyit a színpadra egyéniségének kedvességéből. A kisebb szerepek alakítóit kivétel nélkül az jellemezte, hogy mind-egyiknek volt egy-egy nagyon jó pillanata, nagyon hatásosan exponált poénja. De az alakítás egésze szürkére sikerült. Gémesi Imre és Zádori István nagy közönség-sikert aratott, régóta ismert parasztszínész-rutinjukkal jól kihasználták a ziccer szerepet.

Hogy az előadás mégis jó lett, abban nagy szerepe lehet Vass Károly rendezésének. Sötétből indít és sötétben fejezi be az előadást, ezzel nagyon ügyesen teremti meg a színpadi fikció kiemelését a valóságból. A jelenetek poénra hegyezettek, a tempó magával ragadó, minden fordulat jól exponált, minden vicc „ül” és hatásos. A Miller-darab értékéhez méltó rendezése után Vass Károly új oldaláról mutatkozott be, humorérzékét igazolta.

Mocsár Gábor darabja végeredményben siker. Mocsár nem „helyi szerző” abban az értelemben, hogy munkáját provinc-elfogultság alapján kellene méltatni. Mocsár Gábor Szegeden élő magyar író, s megítélését a másokétól csak az különböztetheti meg, hogy sikerének fokozottabban örülhetünk. A kritikus is őszintén bevallja, elfogult amiben elfogult, tárgyilagos amiben a tárgy és a feladat tárgyilagosságra kötelezi, a sikernek azonban őszintén, szívből örül.

BÁRDOS PÁL

HÉZSÓ FERENC: MAGÁNYOS FA